

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES PRIMARY SCHOOL TEACHER THROUGH SELF-EDUCATION

Bayramova Ziyafat Vilayat, Saadova Rufana Fazil

Summary

The article deals with personnel issues in modern modernized education. Self-education of a primary school teacher and professional competencies - it is an inseparable concept of the pedagogical process. The countries that have entered the Bologna process clearly relate to the training of personnel for primary school - this is a teacher who intelligently manages both the pedagogical process and the process of socialization of a child from an early age.

Within the framework of the state policy of Azerbaijan, taking into account the normative documents, the self-educational activity of the primary school teacher is clearly defined.

Rəyçi: dos. A.İ.Quliyev

Təhsilin pedaqogikası və metodikası kafedrasının 11.12.2020-ci il tarixdə (pr.№4) online keçirilmiş iclasında təsdiq edilmişdir.

Daxil ola tarixi 09 fevral 2021-ci il

UOT: 37.

MÜSTƏQİL İŞİN TƏŞKİLİNDƏ LAYİHƏ METODUNUN MAHİYYƏTİ

p.ü. f.d., dosent Rzayeva Firuzə Ədalət qızı

Azərbaycan Dillər Universiteti

fira_350@mail.ru

Xülasə: Müstəqil işin təşkilində layihə metoduna əsasən mövzu seçimi, onun tipi, layihədə iştirak edəcək şagird və tələbələrin sayının müəyyənləşdirilməsi ilə başlamaq zəruridir. Daha sonra müəllim seçilmiş mövzu çərçivəsində araşdırılmalı olan problemlərin mümkün həll variantlarını fikirləşib tapmalıdır. Müəllim tələbələrə müvafiq suallar verməklə, situasiyalar yaratmaqla şagird və ya tələbələr tərəfindən mövzu ilə bağlı problemlərin aşkara çıxarılmasına stimül vermiş olur. Burada sonradan kollektiv şəkildə müzakirə olunmaq şərti ilə beyin həmləsindən istifadə etmək faydalı olardı. Şagird və ya tələbələrin fərdi və ya qrup halında olmaqla yaradıcı, tədqiqi müstəqil işi təşkil olunmalıdır. Qruplarla əldə olunmuş nəticələrə dair mərhələlərarası müzakirələr keçirilməlidir. Şagird və ya tələbələrin cəlb olunduğu layihələr kollektiv müzakirə edilməli, qiymətləndirilməli, eləcə də, yekunlaşdırılmalıdır.

Açar sözlər: müstəqil iş, təlim fəaliyyəti, layihə metodu, xarici dil

Ключевые слова: самостоятельная деятельность, учебная деятельность, проектного метода, иностранный язык

Key words: independent work, training, creating training, essence method, foreign language

Layihə metodu özünün ən sadə formasında istənilən mövzunu müstəqil olaraq könüllü yaxud tapşırıq şəkildə olan materialı araşdıran və həmin araşdırmaların nəticələrini daha geniş oxucu kütləsinə çatdıran bir qrup şagird və ya tələbə ilə bağlı olur. Bu zaman şagird və ya tələbələr tərəfindən həyata keçirilən layihələr bir neçə gündən bir neçə ayadək davam edə bilər. Bəzi hallarda bu cür layihələr daha irəli gedərək ciddi nəticələr kimi elmdə yaxud biznesdə inkişaf etdirilə bilər.

Layihə metodunun tətbiqi zamanı ideyalar müxtəlif sahələri əhatə edə bilər. Bəzən baş vermiş hər hansı hadisə və ya məsələ katalizator rolunu oynaya bilər. Məsələn, bu və ya digər xarici dili öyrənən şagird və ya tələbələr təbii fəlakət nəticəsində zərər çəkmiş insanlara ianə toplanışı təşkil edə bilərlər. Və ya onlar QİÇS əleyhinə mübarizə aparmaq üçün ailələrin

maarifləndirilməsi işini həyata keçirməklə əlaqədar layihə tərtib edə bilirlər. Digər hallarda, layihənin ideyası müəllim tərəfindən şagird və tələbələrə təqdim edilə bilər. Layihə metodu müstəqil fəaliyyət olduğu üçün konkret qaydalar mövcud olmasa da, lakin bütün layihələr bəzi ümumi mərhələlərə malikdir. Həmin mərhələlərə problemin və ya məsələnin müəyyənləşdirilməsi, ilkin araşdırmalar, tapşırıqların müəyyənləşdirilməsi və planlaşdırılması, mövzu ilə əlaqədar araşdırmaların müstəqil şəkildə aparılması, layihələrin yerinə yetirilməsi, yekun variantın işlənilib hazırlanması, layihənin qiymətləndirilməsi şamil edilə bilər.

Layihə metodunun əsasını şagird və tələbələrin dərk etmə bacarıqlarını, öz bilik və təcrübəsini müstəqil şəkildə təşkil etmək vərdişlərini, informasiya məkanına uyğunlaşmaq qabiliyyətini, eləcə də, kritik və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirmək kimi amillər təşkil edir. Layihə metodu ümumilikdə didaktikanın məhsulu olmaqla, ayrılıqda müəyyən predmetə dair ayrı-ayrı metodikalarla bağlıdır. Bildiyimiz kimi, metod didaktik kateqoriyadır. Metod dedikdə bu və ya digər fəaliyyət sahəsinə dair nəzəri və təcrübə biliklərin məcmusu başa düşülür. Layihə metodunun əsasını “layihə” anlayışının məğzini, onun nəticəyə doğru pragmatik istiqamətliyi ehtiva edən ideya təşkil edir. Həmin nəticəni görmək, anlamaq, eləcə də, real praktik fəaliyyətə tətbiq etmək mümkün olmalıdır. Bu cür nəticə əldə etmək üçün isə uşaq, yeniyetmə və ya gənc tələbələrdə müstəqil düşünmə, problemləri görmək və müxtəlif sahələrə dair bilik və bacarıqlardan istifadə etməklə onları həll etmək, müxtəlif həll variantlarından doğa biləcək nəticələri proqnozlaşdırma bilmək, səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirmə bacarıqları aşılanmalıdır.

Layihə metodu şagird və tələbələrin müstəqil fəaliyyətinə əsaslanmaqla bu və ya digər problemin və ya məsələnin müəyyən zaman kəsimində fərdi, iki nəfərlə və ya qrup şəklində həllini nəzərdə tutur. Bu metod qrup şəklində öyrənmə metodları ilə (ingilis dilində “collaborative or cooperative learning”) üzvi şəkildə uzlaşır. Layihə metodu həmişə bu və ya digər problemin həllini nəzərdə tutur. Problemlərin həlli, bir tərəfdən, müxtəlif metodlardan, tədris vasitələrindən istifadəni, digər tərəfdən də, bilik və bacarıqları inteqrasiya etməyin zəruriliyini, elm, texnika, texnologiya, yaradıcılıq sahələrin aid bilikləri əlaqələndirməyin zəruriliyini ehtiva edir. Başqa sözlə, əgər həll olunmasa qarşıya məqsəd kimi qoyulmuş problem nəzəri problemdirə, onda onun konkret həlli, praktikdirsə, istifadəyə hazır (dərs prosesində, məktəbdə, real həyatda) konkret nəticəsi olmalıdır. Layihə metoduna pedaqoji texnologiya kimi yanaşdıqda isə texnologiya tədqiqat, axtarış, problem, eləcə də, yaradıcılıq metodlarının məcmusu kimi başa düşülməlidir. Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, illər keçdikcə tədris praktikasında idrak fəaliyyəti, dərk etmə vasitəsi kimi çıxış edən layihə metodu bu və ya digər fəaliyyətin müəyyən praktik nəticəsinin başa düşüldüyü layihələrlə əvəz olunmuşdur (misal üçün, tematik tədbirlərin, viktorinaların təşkili, albom, referat, qəzetlərin yaradılması). Şagird və müəllimlərin bu cür birgə fəaliyyəti hamı tərəfindən qəbul edilən “layihə” anlayışına daxil olsa da, “layihə” metodu anlayışına daxil edilə bilməz. Metod dedikdə, qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün müəyyən üsulun ümumi modeli, mümkün üsullar sistemi, eləcə də, şüurlu fəaliyyətin müəyyən texnologiyası başa düşülməlidir. Bu səbəbdən də, “fəaliyyətə tin nəticəsi olan layihə anlayışı ilə “şüurlu fəaliyyətin metodu olan layihə anlayışlarını fərqləndirmək lazımdır.

Müstəqil işin təşkilində layihə metodu tədqiq olunması tələb olunan problemlərin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Bundan başqa, layihə metodu şagird və ya tələbələr tərəfindən fərdi və ya qrup şəklində mütəşəkkil axtarış, müstəqil işləməyə, yaradıcı düşünməyə, yaradıcı təfəkkürün inkişafına, tədqiqat fəaliyyəti olmaqla təkcə bu və ya digər nəticənin əldə olunmasını deyil, həm də, həmin nəticənin əldə olunma prosesinin düzgün şəkildə təşkilinə gətirib çıxardır.

Bu proses şagird və tələbələrə birgə şüurlu fəaliyyətə təhrik edən situasiyaların yaradılması üçün texnoloji cəhətdən kifayət qədər işlənilib hazırlanmalıdır. Həmçinin, qrup şəklində adi iş əməkdaşlıq texnologiyasından prinsiplial şəkildə fərqləndiyi kimi, bu və ya digər layihə üzərində iş də layihə metodundan, başqa sözlə, müəyyən nəticələrin əldə olunması üçün şagird və tələbələrin müstəqil fəaliyyətinin təşkili üsullarından fərqlənir. Orta məktəblərdə layihə

metodunun həyata keçirilməsinin hazırlıq mərhələsi alman pedaqoqları tərəfindən “Freie Arbeit” (müstəqil iş) adlandırılmışdır. Müstəqil iş layihə metodunun ayrılmaz hissəsi olmaqla şagirdlərin məktəb proqramı çərçivəsində müstəqil fəaliyyətini özündə birləşdirir. Layihə metodu ilə sərbəst işin vəhdəti danılmazdır. “Müstəqil iş” və “layihə” metodu ilə tədris məfhumlarının analizi onların üç istiqamətdə vəhdət təşkil etdiyindən xəbər verir: məzmun, metodiki və sosial.(5)

Məzmun cəhətdən müstəqil iş daha çox müəllim tərəfindən qoyulan tapşırıqların yerinə yetirilməsinə yönəlir. Planlaşdırma və qərar qəbul etmə imkanlarının mərhələli açılışı, müvafiq bilik və bacarıqların mənimsənilməsi şüurlu münasibətlərin yaranmasına səbəb olur. Bununla isə layihə metodu ilə tədris prosesində fəal iştirak etmək imkanı yaranır. Bu zaman şagird və ya tələbədə tədqiqatçı mövqeyi formalaşır və o özünün müstəqil kəşfinin dərk etmə subyektini rolunu oynayır. Metodiki - bu nöqtəyi nəzərdən müstəqil iş planlaşdırmanın fərdi keyfiyyətlərinə yiyələnmənin ilkin mərhələsi kimi çıxış edir. Materialların mənimsənilməsi mərhələsi kimi çıxış edir. Materialların mənimsənilməsində mərhələli təlimlər, metod və vasitələrin rəngarəngliyi, uğurlu fəaliyyət, müəyyən müsbət nəticə əldə etdikdən sonra sevinc hissləri və digər amillər uzunmüddətli və şəbəkə formasında əldə olunan biliklərin əsas mahiyyətini təşkil edir.

Sosial - bu sferada müstəqil iş fərdin sosial mühitdəki mövqeyini möhkəmləndirir. Şagird və ya tələbənin qoyulan tapşırıqla mümkün qədər daha dərinə tanış olmaq istəyi və problem yarandıqda birbaşa müəllimə deyil, əvvəlcə şagird və ya tələbə yoldaşına müraciət etmək arzusu layihə metodunun ayrılmaz hissəsidir. Yəni müstəqil işləməyə sövq edir.

Layihə metodundan istifadənin əsas tələblərinə bunları aid etmək olar:

1. Biliklərin inteqrasiyasını, yaradıcı axtarışı tələb edən problem və tapşırıqların mövcudluğu;
2. Güman edilən nəticələrin praktiki, nəzəri, dərk etmə nöqtəyi – nəzərindən əhəmiyyətliyi;
3. Şagird və tələbənin müstəqil (fərdi, ikinəfərlə, qrup şəklində) fəaliyyəti;
4. Layihənin məzmununun strukturlaşdırılması (nəticələri mərhələlərlə göstərməklə);
5. Fəaliyyətin müəyyən ardıcılığını nəzərdə tutan tədqiqat metodlarından istifadə;
6. Problemin əsas mahiyyəti və ondan irəli gələn tədqiqat vəzifələrinin (birgə tədqiqat metodunun gedişində “beyin həmləsi, “dəyirmi stol metodlarından istifadə) müəyyənləşdirilməsi;
7. Onların həllinə dair fərziyyənin irəli sürülməsi;
8. Tədqiqatın metodlarının müzakirə edilməsi (statik, eksperiment, müşahidə və s.);
9. Əldə olunan yekun nəticələrin müəyyən formaya salınması (təqdimat, müdafiə, yaradıcı hesabat, baxış və s.);
10. Əldə olunan nəticələrin toplanması, sistemləşdirilməsi və analizi;
11. Yekun nəticələrin müəyyənləşdirilməsi, nəticələrin müəyyən formaya salınması, onların tədqiqatı;
12. Mülahizələr, yeni tədqiqat problemlərinin irəli sürülməsi.

Layihələrin tipologiyasına dair isə aşağıdakı tipoloji əlamətləri irəli sürmək mümkündür. 1) Layihədəki dominant fəaliyyət: tədqiqi, axtarış, yaradıcı, rol, tətbiqi (praktik- yönəldici), tanışlıq- yönəldici (tədqiqat araşdırma layihəsi, oyun, praktik-yönəldici, yaradıcı; 2) Predmet-məzmun sahəsi: mono layihə (bir bilik sahəsi çərçivəsində); predmetlərarası layihə; 3) Layihənin koordinasiya xarakteri: birbaşa, gizli; 4) Əlaqələrin xarakteri (bir məktəbin, sinfin, şəhərin, regionun, ölkənin, dünyanın müxtəlif ölkələrinin); 5) Layihə iştirakçılarının sayı; 6) Layihənin davam etmə müddəti (12, 17).

Müstəqil işin təşkilində layihə və tədqiqat metodunun praktikaya tətbiq olunması müəllimin mövqeyinin dəyişməsinə də rəvac verir. Belə ki, müəllim hazır biliklərin daşıyıcısı funksiyasından özünün şagird və tələbələrinin dərk etmə, tədqiq etmə fəaliyyətinin təşkilatçısına çevrilir. Sınıfda və ya auditoriyada psixoloji ab-hava dəyişir. Müəllim özünün təlim-tərbiyə işinin orientasiyasını və tələbələrin rəngarəng və müxtəlif, eləcə də, tədqiqat, axtarış və yaradıcı xarakterli fəaliyyətə dəyişməli olur. Xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, bu və ya digər layihənin uğurlu olub olmaması bütövlükdə işin, eləcə də, layihənin müxtəlif mərhələlərinin

düzgün şəkildə təşkil olunmasından asılıdır. Bu və ya digər layihənin strukturunun müəyyənləşdirilməsinə dair ümumi yanaşmaya xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bunun üçün aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır:

Hər bir layihəni həmişə mövzu seçimi, onun tipi, layihədə iştirak edəcək şagird və tələbələrin sayının müəyyənləşdirilməsi ilə başlamaq zəruridir. Daha sonra müəllim seçilmiş mövzu çərçivəsində araşdırılmalı olan problemlərin mümkün həll variantlarını fikirləşib tapmalıdır. Müəllim tələbələrə müvafiq suallar verməklə, situasiyalar yaratmaqla şagird və ya tələbələr tərəfindən mövzu ilə bağlı problemlərin aşkara çıxarılmasına stimula vermiş olur. Burada sonradan kollektiv şəkildə müzakirə olunmaq şərti ilə beyin həmləsindən istifadə etmək faydalı olardı. Qarşıya qoyulmuş vəzifələrin qruplar arasında bölüşdürülməsi, mümkün tədqiqat metodlarının müzakirəsi, informasiya axtarışı, yaradıcı tapşırıqların yerinə yetirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şagird və tələbələrin fərdi və ya qrup halında olmaqla yaradıcı, tədqiqi müstəqil işi təşkil olunmalıdır. Qruplarla əldə olunmuş nəticələrə dair mərhələlərarası müzakirələr keçirilməlidir. Şagird və ya tələbələrin cəlb olunduğu layihələr kollektiv müzakirə edilməli, qiymətləndirilməli, eləcə də, yekunlaşdırılmalıdır.

Müstəqil işin təşkilində layihənin zahiri qiymətləndirmə parametrlərinə isə aşağıdakılar daxildir.

- İrəli sürülən problemlərin əhəmiyyətliliyi və aktuallığı, onların tədqiq olunan tematikasının adekvatlığı;
- İstifadə olunan tədqiqat metodlarının və əldə olunan nəticələrin emal metodlarının dəqiqliyi;
- Layihədə iştirak edən hər bir şagird və ya tələbələrin özünün fərdi imkanlarına müvafiq şəkildə fəallığı;
- qəbul olunan qərarların kollektiv xarakterliliyi (layihələrin qrup şəklində yerinə yetirilməsi zamanı);
- layihə iştirakçılarının ünsiyyət və qarşılıqlı fəaliyyətinin xarakteri;
- problemə daha dərinə nüfuz etməyin və digər sahələrə dair biliklərə müraciət etməyin zəruriliyi;
- qəbul olunan qərarların sübut olunması, əldə olunan nəticə və qənaətlərin əsaslandırılması bacarığı.(2)

Layihə metodu həmişə müəyyən zaman çərçivəsində şagird və ya tələbələrin fərdi, cüt və ya qrup şəklində müstəqil fəaliyyətini ehtiva edir. Burada şagird və tələbələrin müstəqil fəaliyyətini müəyyənləşdirmək üçün iki əsas meyara diqqət yetirmək lazımdır: 1) Bu və ya digər dərkətmə aktının məzmunu şagird və tələbələrin şüurlu fəaliyyətinin bilavasitə məqsədi kimi çıxış edirmi? 2) Həmin məzmun şagird və ya tələbə tərəfindən yerinə yetirilən şüurlu fəaliyyətin motivi ilə uzlaşır mı (7, 57). İstər fərdi, istərsə də qrup şəklində layihə fəaliyyəti barədə söhbət gedirsə, şagird və tələbələrin şüurlu fəaliyyəti təkcə məzmunun mənimsənilməsindən deyil, həm də, bu və ya digər problemin həmin məzmun əsasında həll olunmasından ibarət olmalıdır. Başqa sözlə, əldə olunmuş biliklər ya yeni biliklərin əldə olunması, ya da əldə olunmuş biliklər əsasında praktiki nəticələr əldə etmək üçün fəal şəkildə tətbiq olunmalıdır.

Şagird və tələbələr əldə etdikləri nəzəri bilikləri praktikaya necə tətbiq etmək barədə dolğun təsəvvürə malik olmalıdırlar. Beləliklə, müstəqil fəaliyyət olaraq layihə metodunun hal-hazırkı ideyası təhsil sistemini inteqrasiya olunmuş, tamamilə işlənmiş və struktur komponentlər sistemə çevirməyi prioritet vəzifə kimi qarşıya qoymaqladır. Lakin onun əsas məğzi dəyişməz olaraq qalır: şagird və ya tələbələrin müəyyən problemlərin həllinə, əldə olunmuş bilikləri praktikaya tətbiq etmək maraqlarını stimullaşdırmaq, müstəqil fəaliyyət, yaradıcı təfəkkür tədrisin hər bir mərhələsində müvafiq balans saxlamaq şərti ilə bir və ya bir sıra problemlərin layihə metodu yolu ilə həllinə nail olmaq, başqa sözlə, nəzəri bilikləri praktikaya tətbiq etmək, tədrisin hər bir mərhələsində müvafiq balans gözləməklə akademik və pragmatik bilikləri birləşdirmək. Layihə metodunun əsasını şagird və tələbələrin dərkətmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, bilik

və bacarıqların müstəqil şəkildə əlaqələndirilməsi, informasiya məkanına inteqrasiya bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, əldə olunmuş məlumatların müstəqil şəkildə analiz edilməsi, müstəqil şəkildə fərziyyə irəli sürə bilmək, qərarlar qəbul edə bilmək (mövcud problemlərin həlli istiqamətlərinin və metodlarının müəyyənəşdirilməsi) qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsi, tənqidi təfəkkürün, yaradıcı, eləcə də tədqiqat fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi kimi faktorlar təşkil edir. Bu yanaşma tədrisə qrup şəklində yanaşma (cooperative learning) prinsipi ilə üzvi şəkildə əlaqəlidir. Şagird və tələbələrdə əməkdaşlıq hissələrinin aşılınması layihə metodunun mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış etməkdədir. Məsələn ondadır ki, “tədrisdən əməkdaşlığa doğru” istiqamətə malik olan bu metod öz-özlüyündə şagird və tələbələrin birgə fəaliyyəti zamanı əsas çətinlikləri olduqca tez zamanda aşkara çıxarmağa imkan verir. Çünki, bu və ya digər layihə üzərində birgə iş həyata keçirilərkən (əgər bu fərdi layihə deyilsə) müxtəlif hazırlıq səviyyəsinə malik şagird və tələbələr bir araya gəlir və çox vaxt məlum olur ki, həmin şagird və tələbələrin bir qismi yaradıcı, tədqiqat və axtarış fəaliyyətini həyata keçirmək üçün kifayət qədər biliyə malik olduqları halda digər qismi isə buna tamamilə hazır deyil və yalnız statistik (bir işdə əhəmiyyətsiz rol oynayan adam, başqasının göstərişilə hərəkət edən adam) rolunda çıxış edə bilirlər. Bu səbəbdən də, layihə metodunun tətbiqi ilə əlaqədar pedaqoji problem meydana çıxır.

Layihə metodunun tətbiqi prosesində müəllimin roluna gəlinə, layihə metodunda müəllim informasiya mənbələri barədə şagird və tələbələrə məlumat verməli, onların müstəqil şəkildə araşdırma aparmalarını təmin etmək üçün onların fikirlərini düzgün istiqamətə yönəltməlidir. Bunun nəticəsi olaraq şagird və tələbələr müxtəlif sahələrdən əldə etmiş olduqları bilik və təcrübədən yararlanmaqla müstəqil şəkildə qarşıya qoyulmuş problemi həll etməli, real nəticə əldə etməlidirlər. Beləliklə, bu və ya digər problem üzərində iş layihə üzərində fəaliyyət konturları qazanmış olardı. Müstəqil işin təşkilində layihə metodundan istifadə, əməkdaşlıq keyfiyyətlərinin aşılınması müəllimin yüksək peşəkarlığının, onun progressiv tədris metodunun, eləcə də, şagird və tələbələrin düzgün istiqamətdə inkişaf etdirilməsinin göstəricisidir. Hər şeydən əvvəl, postindustrial cəmiyyətin durmadan dəyişən həyat şəraitinə uyğunlaşmanı tələb edən 21-ci əsrin əsas tələblərindən biridir. Layihə metodundan istifadə zamanı müəllim həmin metod vasitəsilə həyata keçirilən dərslərə fəal şəkildə hazırlaşmalıdır. Dərs ilinin əvvəlində layihə metodu vasitəsilə tədris olunacaq mövzu, sual, eləcə də, konkret tədris kursu proqramının bölmələri müəllim tərəfindən müəyyən olunmalıdır. Bu, şagird və tələbələrə tədris materialına daha dərinləndirən nüfuz etmək, bu və ya digər məsələni təkcə öyrənmək xatirinə deyil, həm də müəyyən problemləri həll etmək, eləcə də, yeni biliklər əldə etmək məqsədilə tədqiq etmək imkanını verir. Bu səbəbdən də, hər bir tədris ilinin sonunda, yeni dərs ilinə hazırlaşarkən yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan layihələrin yeni dərs ilində həyata keçirilməsini təmin etmək üçün layihələr hər bir kafedrada işlənilib hazırlanmalı və metodiki şüurə təqdim olunmalıdır.

Müstəqil işin təşkilində layihə metodu şagird və tələbələrdə biliklərə əsaslanan və yüksək texnologiyalı cəmiyyətdə yaşamaq üçün zəruri bilik, bacarıq, vərişlərə yiyələnmək, sərbəst tədqiqat aparmağa, yaradıcı təfəkkürə, təlim fəaliyyəti zamanı daha çox nəticələr əldə etməyə imkan yaradır. Faktları passiv şəkildə öyrənmək və məzmunundan kənar formada sadalamaq üzərində qurulan köhnə məktəb modeli şagird və tələbələrdə müasir dünya ilə ayaqlaşmağa imkan vermir. Layihə metodunun ən böyük üstünlüklərindən biri ondan ibarətdir ki, o, məktəb və universitetləri daha çox real həyata yaxınlaşdırır. Layihə metodu şagird və tələbələrin diqqət və söylərini real dünya mövzularının dərinləndirilməsinə yönəldən çox mühüm bir vasitədir. Müstəqil fəaliyyət zamanı real həyat konteksti və texnologiyaları layihə metodu vasitəsilə tədris planına daxil etməklə şagird və tələbələrdə müstəqil fəaliyyət, tənqidi mühakimə və ömürlük öyrənmə kimi mühüm keyfiyyətləri aşılamaq mümkündür. Bu metodun köməyilə müəllimlər digər pedaqoqlarla, sahə mütəxəssisləri ilə faydalı fikir mübadiləsi aparmaqla və valideynlərlə səmərəli ünsiyyət qurmaqla tədrisin izolyasiyası (isolation of the classroom), tanış olmayan situasiyalarla qarşılaşmaq qorxusu (fear of embarking on an unfamiliar process) və tədrisdə uğur amilinin çatışmazlığı (lack of assurances of success) kimi qabaqcadan müəyyənəşdirilə bilməyən

maneələri aradan qaldırmağa imkan yaradır. Layihə metodu təkcə öyrənmə üsulu deyil. O, həm də birgə fəaliyyət üsuludur. Əgər şagird və tələbələr dərslərində bilik və bacarıqlara məsuliyyətlə yanaşmağı öyrənərlərsə, onlar müstəqil həyatda digərləri ilə daha asan ünsiyyətə nail ola bilərlər.

Beləliklə müstəqil işin təşkilində layihə metodu şagird və tələbələrin əldə etdiyi bilik və bacarıqların nəticələrini sistemli şəkildə sənədləşdirmək imkanını verir. Bu metod vasitəsilə müəllim çoxşaxəli qiymətləndirmə imkanları əldə etmiş olur. Layihə metodu şagird və tələbələrə müstəqil fəaliyyət zamanı öz imkanlarını nümayiş etdirmək imkanı yaradır. Bundan əlavə, onlar öz həmyaşıdları ilə komanda tərkibində və qrup şəklində işləmək yaxud müzakirə edib konkret nəticə əldə etmək kimi mühüm bacarıqlara yiyələnirlər. Bu metodun tətbiqi sayəsində müəllim öyrəncilər barədə daha çox məlumat əldə etməklə müxtəlif məsələlərlə əlaqədar onlarla daha progressiv ünsiyyət qurmaq imkanı qazanır. Layihə metodu və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə müəllim, şagird və tələbələrə məktəb binasının sərhədləri çərçivəsindən kənara çıxmaq imkanı yaradır. Bu zaman öyrənmələr yeni biliklər bazasının qurucularına çevrilməklə fəal və ömürlük öyrəncilərə çevrilirlər.

Məqalənin aktuallığı. Müstəqil işin təşkilində layihə əsaslı təlim metodu öyrənmələrdə effektivliyi təmin edir.

Məqalənin yeniliyi. Müstəqil işin təşkilində layihə əsaslı təlim metodunun səmərəli olduğu diqqət mərkəzinə gətirilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev A. Orta məktəblərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Maarif, 1978
2. Barsuk R.Y. Azərb. məktəblərində xarici dil tədrisinin bəzi problemləri. Bakı: Maarif, 1967
3. Barsuk R.Y., Seyidov F., Mahmudova A. İngilis dili dərsləkləri üçün metodik rəhbərlik (V-VIII siniflər). Bakı: Azərtədris, 1964, 96 s.
4. Həməzəyev M.Ə. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1991, 204 s.
5. Əfəndiyev A. İngilis dili dərslərində vətənpərvərlik tərbiyəsi. Azərb. məktəbi, 1984, №12, s14
6. Əhmədov B. Fəndaxili və fənlərarası əlaqə probleminə dair // Azərb. məktəbi, 1973, № 1, s. 34
7. Seyidov F. Şifahi nitqin texniki vasitələrlə inkişaf etdirilməsi yolları. Bakı: Maarif, 1970, 147 s.
8. Kazımov N. Məktəb pedaqogikası. Bakı: 2002, 448 s.
9. Yunusov D. Müasir ingilis dilində fellərin leksik-semantik xüsusiyyətlərinin bəzi məsələləri // Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2011, № 3
10. Исмаилова Д.А. Методика обучения диалогической речи современного английского языка на начальных курсах языков вузов (I-II курсы). Баку: Мутарджим, 2002
11. Allen V.F. Trends in the Teaching of English // TESL, Reporter 6, Summer 1973, № 4, s.17
12. Allen P. Swain M., Harley B. and Cummins J. (Eds.) Aspects of classroom treatment: Toward a more comprehensive view of second language education. The Development of Second Language Proficiency Cambridge: Cambridge University Press, p. 57-81
13. Allwright, R.L. The Importance of interaction in classroom language learning // Applied Linguistics 1984, N 5/2, p. 156-171
14. Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993, 47, 2, p. 136-43

СУТЬ ПРОЕКТНОГО МЕТОДА В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Рзаева Фируза Адалат кызы

Резюме

При организации самостоятельной работы необходимо начинать с выбора темы, ее типа, количества учеников или студентов, которые будут участвовать в проекте, исходя из проектной методики. Затем учитель должен подумать о возможных решениях проблем, которые необходимо изучить в рамках выбранной темы. Учитель побуждает ученика

выявлять проблемы, связанные с темой, задавая соответствующие вопросы и создавая ситуации. Здесь было бы полезно использовать мозговой штурм при условии, что позже он будет обсуждаться коллективно. Креативная, самостоятельная исследовательская работа студентов должна быть организована индивидуально или в группах. Следует провести межэтапные обсуждения достигнутых результатов с группами. Проекты с участием студентов должны обсуждаться, оцениваться и дорабатываться коллективно.

THE ESSENCE OF PROJECT METHOD IN FORMATION OF INDEPENDENT WORK

Rzayeva Firuza Adalat

Summary

It is necessary to start project method in formation of independent work with selection of topic, type, the number of pupils and students that will take part in the process of project. Subsequently, the teacher should find out possible solutions of the problems related to the selected topic. The teacher will stimulate pupils and students to reveal the problems related to the topic, by asking questions, creating situations. It will be effective to use brainstorming provided with group discussion. The creative and research independent work of pupils and students should be organised individually or in groups, the discussions should be held between stages about the group results. The projects involving pupils and students should be discussed, assessed and summarized collectively.

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. A.N.Abbasov, p.ü.e.d., prof. D.İsmayılova

Azərbaycan Dillər Universitetinin Xarici dillərin tədrisi metodikası kafedrasının 30 mart 2021-ci il tarixli 07 sayılı protokolu

Daxil olduju tarix 02 aprel 2021-ci il

UOT:372.0:002

ŞAĞİRD LƏRİN İNTERAKTİV VASİTƏLƏRDƏN İSTİFADƏ ETMƏKLƏ KOMPÜTER MODEL LƏŞDİRİLMƏSİNİN ÖYRƏDİLMƏSİ

Novruzova Günel Siyavuş qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

gunel.novruzova91@mail.ru

Anotasiya: *Məqalədə məktəbin informatika kursunda modelləşdirmənin əhəmiyyəti göstərilir. Modelləşdirmə növləri və modellərin təsnifatı nümayiş etdirilir, kompüter modelləşdirməsinin həyata keçirilməsi üçün proqram məhsulları və interaktiv mühitlər göstərilir.*

Məqalədə "Modelləşdirmə və Formalaşdırma" bölməsinin tədris xüsusiyyətləri təhlil olunur.

Açar sözlər: maddi və informasiya modelləri, modelləşdirmə, modelim xassələri, formalaşdırma.

Ключевые слова: моделирование; информатика; формализация; модель; математическая модель; математическое моделирование.

Keywords: modeling; computer science; formalization; model; mathematical model; mathematical modeling.

Modelləşdirmənin öyrənilməsi məktəblilərin təliminin əhəmiyyətli bir aspektidir. Modelləşdirməni məktəblinin təfəkkürünün inkişafı yolu kimi, həmçinin müxtəlif məsələlərin həlli üçün vasitə kimi də nəzərdən keçirmək lazımdır.